

JAZO MUQARRARLIGI: NAZARIYA VA AMALIYOT O‘RTASIDAGI TAFOVUT

Muxammadiyeva Sevara Yolg‘oshovna

Surxondaryo viloyati Termiz davlat

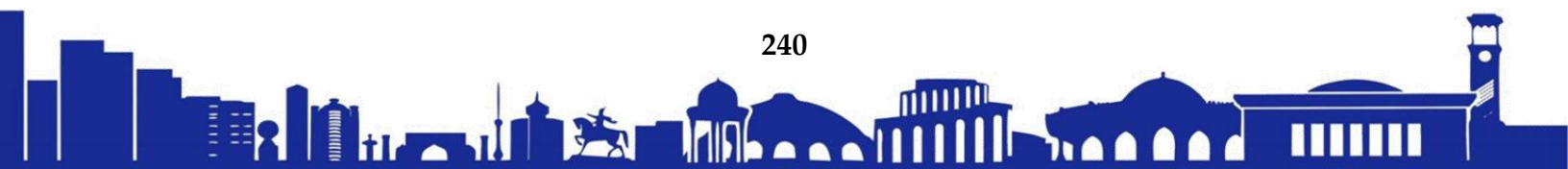
universiteti Yuridik fakulteti

Yurisprudensiya yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jinoyat huquqi tizimining fundamental prinsiplaridan biri bo‘lgan jazo muqarrarligi prinsipining nazariy asoslari va uning huquqni qo‘llash amaliyotidagi real holati qiyosiy tahlil qilinadi. Muallif jazoning og‘irligi emas, balki uning muqarrarligi jinoyatchilikning oldini olishda asosiy omil ekanligi to‘g‘risidagi klassik va zamonaviy kriminologik konseptlarni tadqiq etadi. Maqolada nazariya va amaliyot o‘rtasidagi tafovutni keltirib chiqaruvchi latent (yashirin) jinoyatchilik, korrupsiyaviy omillar, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning texnik-taktik imkoniyatlari hamda qonunchilikdagi kolliziyalar tahlil qilinib, prinsiplashgan tizimni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: jazo muqarrarligi, latent jinoyatchilik, kriminologik preventsiya, huquqni qo‘llash amaliyoti, jinoyat-protsessual kafolatlar, korrupsiyaga qarshi kurash, jazo og‘irligi.

Abstract: This article provides a comparative analysis of the theoretical foundations of the principle of inevitability of punishment, which is one of the fundamental principles of the criminal justice system, and its actual state in law enforcement practice. The author examines classic and modern criminological concepts suggesting that the certainty, rather than the severity of punishment, serves as the primary deterrent to crime. The paper analyzes latent (hidden) criminality, corruption factors, technical-tactical capabilities of law enforcement agencies, and legislative collisions that create a gap between theory and practice. Furthermore, scientific and practical recommendations are put forward to improve the principled system.

Keywords: certainty of punishment, latent criminality, criminological prevention, law enforcement practice, criminal-procedural guarantees, anti-corruption, severity of punishment.

Kirish

Zamonaviy huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish sharoitida qonun ustuvorligini ta'minlash hamda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini jinoiy tajovuzlardan samarali muhofaza qilish bevosita jinoiy odil sudlovning sifatiga bog'liq. Jinoyat huquqi falsafasining eng ustuvor va asriy tamoyillaridan biri — bu jazo muqarrarligi prinsipidir. Ushbu prinsipga ko'ra, sodir etilgan har qanday ijtimoiy xavfli qilmish uchun jinoiy javobgarlik kelib chiqishi va aybdor shaxs qonunda belgilangan jazoga tortilishi shart.

Biroq, huquqiy sotsiologiya va kriminologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qonunchilik matnida mustahkamlangan ideal nazariya bilan real hayotdagi huquqni qo'llash amaliyoti o'rtasida hamisha ma'lum darajada uzilish (tafovut) mavjud bo'ladi. Jazo muqarrarligi to'liq ta'minlanmagan tizimda qonunning preventiv (ogohlantiruvchi) funksiyasi pasayadi, jamiyatda huquqiy nigilizm (qonunlarni mensimaslik) va adolatsizlik hissi shakllanadi. Shu bois, jazo muqarrarligi tamoyilining nazariy aspektlarini amaliyot prizmasi orqali tadqiq etish hamda ularning o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish yo'llarini izlash bugungi kun huquqshunoslik fanining dolzarb vazifalaridan biridir.

Jazo muqarrarligi prinsipining nazariy-falsafiy asoslari Jazo muqarrarligi g'oyasi yangi davr huquqiy tafakkurining mahsulidir. Klassik kriminologiya maktabining asoschisi Chezare Bekkaria o'zining "Jinoyatlar va jazolar to'g'risida" (1764) nomli asarida jinoyatchilikning oldini olishda jazo choralarning shafqatsizligi emas, balki ularning muqarrarligi hal qiluvchi rol o'ynashini asoslab bergan edi.

Jinoyatning oldini oluvchi eng kuchli to'siqlardan biri jazoning shafqatsizligi emas, balki uning muqarrarligidir... Jazo daxlsizligi oz bo'lsa-da, aniq va muqarrar bo'lsa, u har doim eng dahshatli, ammo jazosiz qolish umidi bilan birga keladigan shafqatsiz jazodan ko'ra kuchliroq taassurot qoldiradi." Chezare Bekkaria.

Ushbu nazariya keyinchalik Ieremiya Bentam va Sharl Lui Monteskyu kabi mutafakkirlar

tomonidan rivojlantirildi.

Huquqiy nazariyada jazo muqarrarligi uchta fundamental elementga tayanadi:

1. Tezkorlik (Celerity): Jinoyat sodir etilgan lahza bilan jazo qo'llanilgan vaqt o'rtasidagi masofaning minimal bo'lishi.

2. Anniqlik-Muqarrarlik (Certainty): Jinoyat sodir etgan shaxsning adolatli jazodan qochib qutula olmaslik ehtimolining yuqoriligi.

3. Mutanosiblik (Severity): Jazoning sodir etilgan qilmishning ijtimoiy xavflilik darajasiga mos kelishi (lekin haddan tashqari shafqatsiz bo'lmasligi). Zamonaviy jinoyat huquqi doktrinasida ushbu tamoyil nafaqat aybdorni jazolash, balki umumiy preventsiya (boshqa shaxslar tomonidan jinoyat sodir etilishining oldini olish) va xususiy preventsiya (mahkunning qayta jinoyat sodir etishiga yo'l qo'ymaslik) funksiyalarini bajaradi.

3. Nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutlar va ularning subyektiv-obyektiv omillari
Huquqiy reallikda jazo muqarrarligi prinsipining to'liq realizatsiya qilinishiga to'sqinlik qiluvchi bir qancha tizimli omillar mavjud. Ushbu omillarni shartli ravishda uchta guruhga ajratish mumkin:

Latent (yashirin) jinoyatchilik muammosi
Jazo muqarrarligi faqat ro'yxatga olingan jinoyatlar doirasidagina ishlaydi. Biroq, real hayotda jinoyatchilikning ulkan qismi huquqni muhofaza qilish organlarining nigohidan chetda qoladi. Latentlik iqtisodiy jinoyatlar, kiborjinoyatchilik, maishiy zo'ravonlik va korrupsiyaviy qilmishlarda o'ta yuqori. Agarda jinoyat qayd etilmasa, uning uchun jinoiy javobgarlik ham yuzaga kelmaydi, bu esa nazariyadagi muqarrarlik formulasini amalda parchalaydi.

Huquqni qo'llash tizimidagi resurs va texnik cheklovlar
Kriminogen vaziyatning murakkablashishi, jinoyat sodir etish usullarining raqamlashishi va transmilliy tus olishi tezkor-qidiruv va tergov organlaridan yuqori texnologik salohiyat talab etadi. Amaliyotda esa kadrlarning yetishmasligi, ish hajmining haddan tashqari ko'pligi yoki texnik vositalarning eskirganligi sababli ko'plab jinoyatlar fosh etilmasdan qolib ketadi yoki tergov muddati cho'zilib, jazoning tezkorlik prinsipi buziladi.

Korrupsiya va "Elitar jinoyatchilik" (White-collar crime)
Nazariyada qonun barcha uchun teng deb e'lon qilingan bo'lsa-da, amaliyotda ijtimoiy-

iqtisodiy status, mansab va moddiy imkoniyatlar jazodan qochish yoki uni sezilarli darajada yumshatish dastasiga aylanib qolishi holatlari uchraydi. Korrupsiyaviy aloqalar jazo muqarrarligi prinsipini eng ko'p yemiruvchi ichki virus hisoblanadi.

4. Tafovutlarni bartaraf etish va jazo muqarrarligini ta'minlash yo'llari Nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni minimallashtirish uchun jinoiy-huquqiy tizimni kompleks modernizatsiya qilish lozim:

Huquqni muhofaza qilish faoliyatini to'liq raqamlashtirish: Inson omilini kamaytirish, arizalarni ro'yxatga olishdan tortib sud hukmigacha bo'lgan jarayonni yagona elektron tizimga (E-SUD, E-TERGOV) integratsiya qilish orqali jinoyatlarni yashirish holatlariga chek qo'yish.

Kiber-kriminologiya va intellektual monitoring: Blokcheyn texnologiyalari va sun'iy intellekt yordamida iqtisodiy hamda virtual makondagi latent jinoyatlarni preventiv aniqlash tizimini yo'lga qo'yish.

Sud mustaqilligi va korrupsiyaga qarshi murossasizlik: Jazoni muqarrar qilish uchun sud hokimiyatining har qanday ma'muriy va tashqi ta'sirlardan mutlaq mustaqilligini ta'minlash, qonun oldida barchaning tengligi prinsipini amalda qat'iy ko'rsatish.

Xulosa

Jazo muqarrarligi — shunchaki deklarativ huquqiy shior emas, balki davlatning huquqiy va axloqiy legitimligini belgilovchi asosiy mezondir. Nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutlarni butunlay yo'q qilish imkonsiz bo'lsa-da (chunki mutloq fosh etish koeffitsiyentiga ega bo'lgan jamiyat mavjud emas), ushbu tafovutni xavfsiz va nazorat qilinadigan darajagacha kamaytirish davlatning birlamchi vazifasidir. Jazoning og'irligini oshirish orqali emas, balki jinoyat sodir etgan har qanday shaxsning javobgarlikka tortilishini kafolatlaydigan shaffof, raqamlashtirilgan va korrupsiyadan xoli tizimni yaratish orqali kriminogen vaziyatni barqarorlashtirish mumkin.

Shundagina jazo muqarrarligi prinsipi qog'ozdagi doktrinadan jamiyat xavfsizligining real qalqoniga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

ISSN (E): 2181-4570

VOLUME-4, ISSUE-5

CROSSREF Prefix: 10.66301

1. Bekkaria Ch. Jinoyatlar va jazolar to‘g‘risida . (Tarjimonlar va nashriyot tahriri ostida). – Toshkent: Adolat, 2011.
2. Rustambayev M.H. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi. Tom 1: Umumiy qism. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar publishing, 2021.
3. Yakubov AS. Jinoyat huquqi prinsiplari va ularning realizatsiya muammolari. – Toshkent: TDYUU nashriyoti, 2018.
4. Beccaria, C. On Crimes and Punishments . (Trans. Richard Davies). – Cambridge University Press, 1995.
5. Bentham, J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation . – Oxford: Clarendon Press, 1996.
6. Nagin, D. S. Deterrence in the Twenty-First Century . -Crime and Justice, Vol. 42, No. 1, 2013. pp. 199-263.
7. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2025.
8. Tojiyev T.R. Kriminologiya: Darslik. – Toshkent: Sharq, 2019.
9. Sherman, L. W. Policing Domestic Violence: Experiments and Dilemmas . – New York: Free Press, 1992.
10. Inogamova-Xegay L.V. Mejdunarodnoye ugolovnoye pravo: Uchebnik. – Moskva: Infra-M, 2020.

